

АНОТАЦІЯ

Івлєва Ю.О. Поетика піктопоезії П. Елюара (збірка “Les Mains libres”). –

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 – Філологія (Галузь знань 03 – Гуманітарні науки). – Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара; Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків, 2021.

Актуальність теми дослідження. Доба сюрреалізму в історії мистецтва стала одним із найяскравіших новаторських періодів. Сюрреалізм як перехідна епоха тяжіє до синкретизму, своєрідного повернення до витоків мистецтва, що виявляється в естетиці інтермедіальності, у прагненні до синтезу різних художніх напрямів.

Водночас сюрреалізм є феноменом, який міг виникнути лише на зламі епох в умовах глобальних криз ХХ ст. Ознаменувавши собою зміну парадигми художнього мислення загалом, він став джерелом безлічі експериментів, пошуків та здобутків.

Діяльність сюрреалістів розширила мистецьке бачення світу до невідомих раніше меж. Зокрема, ці новаторські здобутки спостерігаємо й у поетичній царині, де А. Бретон, В. Браунер, П. Елюар та інші представники цього напрямку продовжили пошуки нових поетичних інтермедіальних форм, жанрових парадигм. Жанровий репертуар сюрреалістів визначається незвичайною різноманітністю, пошуковим характером та свободою від обмежень, а короткий час існування нових жанрів, що не встигали визріти в усталену форму, ускладнює вивчення жанрової системи цього художнього напрямку, тож вона залишається малодослідженим полем у літературознавстві. Створені в межах сюрреалізму форми та жанри поезії не здобули достатньо широко наукового осмислення, що дозволило б цілісно їх систематизувати.

Це зумовлює необхідність заповнення тих прогалин, які на сьогодні існують у сфері дослідження сюрреалістичної поезії в її інноваційних, революційних формах, до яких належить і “пиктопоезія” метра сюрреалізму – французького поета Поля Елюара. “Пиктопоезія” як поняття, розроблене теоретично В. Браунером та явлене П. Елюаром у збірці “Les Mains libres” (створеній спільно з художником Маном Реєм), втілює інтермедіальні пошуки сюрреалістів ХХ ст. в цілому, а також унікальний досвід співтворчості двох митців-сюрреалістів на принципово новому рівні, який виходить далеко за межі традиційної співпраці поета та художника-ілюстратора. Тож “пиктопоезію” П. Елюара розуміємо як інноваційну форму сюрреалістичної поезії, побудовану на принципі синтезу мистецтв, інтермедіальності. Вивчення елюарівської “пиктопоезії” видається актуальним як у руслі осмислення доробку поетів-сюрреалістів, так і в контексті елюарознавства, де все ще залишається недостатньо розкритою постать П. Елюара як новатора, практика інтермедіального мистецтва.

Така позиція зумовлює структуру роботи: виокремлені та вивчені в їх прямому взаємозв’язку інтермедіальність як невід’ємний елемент естетики сюрреалізму, ідейно-мистецькі передумови долучення до інтрмедіальних практик П. Елюара, генеза його “пиктопоезії” та поетика спільної пиктопоетичної збірки П. Елюара та Мана Рея “Les Mains libres” (1937).

Незважаючи на велику кількість праць, присвячених спадщині письменника, “пиктопоезія” П. Елюара та Мана Рея як унікальне явище інтермедіального поєднання графіки й поезії в незвичному форматі спільної роботи поета та художника “у чотири руки”, на жаль, ще не стала об’єктом літературознавчого аналізу ні у французькому, ні в радянському або сучасному слов’янському, ні в українському літературознавстві.

Серед сучасних французьких літературознавців до творчої спадщини П. Елюара звертається дедалі більше вчених, однак одиниці з них фокусуються на специфіці його збірки “Les Mains libres”. Зокрема, у нечисленних роботах французьких науковців (S. Caron, J.-L. Benoit,

М.-F. Leudet, С. Leconte та ін.) розглянуто лише окремі аспекти природи синтезу графічного та текстового компонентів збірки “Les Mains libres”, а проблему поетики піктопоетичного твору П. Елюара та Мана Рея як знакового для жанрових пошуків сюрреалістів явища взагалі не поставлено.

Що ж до специфіки поетики “піктопоезії” П. Елюара, то вона на сьогодні залишається майже не дослідженою. У працях І. Еренбурга, С. Великовського увагу зосереджено на загальному аналізі поезії П. Елюара, розглянуто його досвід у використанні верлібру, автоматичного письма. Внесок П. Елюара в розвиток візуальної поезії та інтермедіальна природа його творів лише частково розглянуті Т. Балашовою, Ю. Довгою, І. Медведєвою, а досвід спільної праці поета в тандемі з художниками-ілюстраторами не ставав предметом спеціального аналізу, хоч деякі його аспекти вивчені в розвідках Є. Мірошникової.

В українському елюарознавстві увага вчених зосереджена на вивченні біографії, окремих технічних прийомів поета – використання верлібру, автоматичного письма (О. Беніна, В. Соловейчик), – але поетика “піктопоезії” П. Елюара як знакового явища поезії сюрреалізму і яскравого вияву жанрових новацій у межах цього напрямку, на жаль, не потрапляла у фокус студій.

Дослідження цієї проблеми дозволить наблизитися не лише до ґрунтовнішого аналізу творчості П. Елюара як однієї з центральних фігур французького сюрреалізму, а й до глибшого осмислення системи жанрів цього художнього напрямку, без якого картина розвитку французької і світової поезії ХХ століття буде неповною й неточною. Заповнення цих прогалин у науковому дискурсі сучасного літературознавства сприятиме формуванню уявлення про особливості інтермедіальної поезії як феномену літератури перехідних періодів загалом, її жанрової, ідейної та поетичної самобутності, отже, дозволить уточнити місце й роль сюрреалізму в поступовому розвитку літературних форм і побачити можливі перспективи

творчого сприйняття новацій сюрреалістів. Усе це зумовлює теоретичну й історико-літературну актуальність дисертації.

Відсутність у сучасному вітчизняному та зарубіжному літературознавстві комплексних праць, у яких би було системно проаналізовано жанрологію сюрреалізму як напряму, роль та місце в ній піктопоетичних творів Поля Елюара зумовлює актуальність дисертації.

Об'єктом дослідження є збірка П. Елюара та Мана Рея “Les Mains libres” у контексті творчості П. Елюара.

Предмет дослідження – особливості поетики “піктопоезії” Поля Елюара в збірці П. Елюара та Мана Рея “Les Mains libres”.

Мета дослідження полягає у визначенні генези, ідейно-мистецьких передумов та у виявленні своєрідності поетики “піктопоезії” Поля Елюара в збірці “Les Mains libres”.

Мета дослідження зумовлює конкретні **завдання**:

- 1) визначити характерні риси естетики сюрреалізму в контексті теоретичного осмислення інтермедіальності;
- 2) уточнити літературознавче тлумачення поняття “picto-poésie” в сучасному науковому дискурсі;
- 3) окреслити основні напрями критичної рецепції феномену “піктопоезії” Поля Елюара;
- 4) схарактеризувати еволюцію поетики лірики П. Елюара на шляху до “піктопоезії”;
- 5) визначити сутність композиції “у чотири руки” та особливості поетики назви збірки “Les Mains libres”;
- 6) здійснити аналіз сюрреалістичних образів у збірці “Les Mains libres” та засобів їх втілення (метричних, звукових, стилістичних);
- 7) визначити природу діалогу поета та графіка, що зумовила поетологічну своєрідність збірки П. Елюара та Мана Рея.

Теоретико-методологічну основу дисертації становлять теоретичні та історико-літературні праці українських і зарубіжних літературознавців, присвячені феномену сюрреалізму та його ролі в розвитку мистецтв ХХ століття (роботи Л. Андреєва, Т. Балашової, М. Бахтіна, С. Великовського, А. Веселовського, В. Виноградова, Д. Лихачова, В. Пінковського, О. Потебні, Ю. Тинянова), віршознавчі дослідження (М. Гаспаров, Ю. Лотман), дослідження специфіки поезії та прози (М. Нікола, Ж. Рубо, О. Федотов), розвідки вчених, які аналізували інтермедіальність як феномен мистецьких перехідних епох (Г. Бобилевич, Т. Бовсунівська, О. Борисова, Г. Варнацька, Т. Гребенюк, Д. Затонський, І. Ільїна, О. Калашникова, Н. Мочернюк, Д. Наливайко, Н. Пивоварова, І. Раєвські, О. Таранникова, Н. Тішуніна, А. Ханзен-Леве, М. Шаповал, Є. Фесенко, Я. Юхимук), а також дослідження візуальної поезії як синтетичного феномену на стику двох мистецтв (роботи О. Анікєєвої, Ю. Гіка, К. Денкера, Л. Прохорової). У дослідженні поезики “пиктопоезії” П. Елюара ми спираємося також на праці науковців, які вивчали літературний процес першої половини ХХ ст. загалом (В. Фесенко, О. Силаєв, Л. Гармаш, О. Пронкевич) і, зокрема, творчість П. Елюара (Т. Балашова, О. Беніна, С. Великовський, Ю. Довгая, І. Еренбург, І. Медведева, Є. Мірошникова, В. Соловейчик), враховуємо роботи, присвячені аналізу французької літератури ХХ-початку ХХІ століття (Т. Бовсунівська, О. Калашникова, С. Криворучко, А. Степанова, В. Фесенко).

Методологія дослідження зумовлена широким колом поставлених завдань і передбачає поєднання класичних та сучасних методик аналізу. У роботі використано історико-літературний, порівняльний, біографічний, жанрологічний, психоаналітичний методи дослідження. З огляду на інтермедіальний характер досліджуваного матеріалу, поєднано методи дослідження поетичного та графічного твору, а саме: семантико-поетологічний, лексичний та фонологічний аналіз поетичного тексту разом з аналізом ритму лінії як головного зображувального засобу графіки, що

в збірці П. Елюара та Мана Рея створює особливий ритмічний малюнок піктопоетичних мініатюр; використано й специфічні методи аналізу творів пластичних мистецтв: іконографічний, іконологічний, формально-стилістичний. Збірку розглянуто як цілісний твір, а метод структурного та семантичного аналізу дозволяє виявити зв'язки між різними знаковими системами.

Наукова новизна дисертації зумовлена тим, що робота являє собою перший у вітчизняному літературознавстві досвід комплексного дослідження специфіки “піктопоезії” як феномену сюрреалістичного поетичного мистецтва на прикладі збірки П. Елюара та Мана Рея “Les Mains libres” та є внеском у розробку класифікації жанрів сюрреалізму. У роботі виявлено форми використання П. Елюаром особливого принципу організації простору літературного твору, де “текстом” стають і графічні реалії. Вивчення вербальних і невербальних компонентів піктопоетичних текстів збірки в їх складній взаємодії демонструє логіку побудови творів сюрреалізму. Окрім цього, накладання одне на одного двох кодів – поетичного та графічного – разом із концептом відсутності домінування жодного з них та вільною творчістю кожного зі співавторів збірки – породили унікальну форму інтермедіальності, яка ще не має назви. У цьому дослідженні пропонуємо термін “дуовірш” та таке його визначення: це нова форма екфрасису, яка передбачає не цитування в тексті одного медіа текстів інших медіа, а одномоментне цитування творами одне одного, тобто їх взаємозв'язок, діалог.

Теоретичне значення: робота може сприяти теоретичному осмисленню екфрасису, виявленню специфіки форм інтермедіальності в сюрреалістичних поетичних творах, що втілюють характерні риси перехідних епох у цілому. У роботі узагальнено знання про П. Елюара як основоположника нової форми інтермедіальної поетичної практики в межах сюрреалізму, виявлено характер еволюції П. Елюара як поета до запровадження цього творчого підходу, а також систематизовано розробки

літературознавців, критиків та інших дослідників доробку П. Елюара. Осмислення феномену “пиктопоезії” П. Елюара в аспекті жанрово-ідейного новаторства сюрреалістів ХХ ст. позначає перспективи подальших досліджень.

Практичне значення роботи полягає в тому, що результати дослідження можуть мати вагомий вплив на вивчення поетичних практик сюрреалістів, а також на уточнення наявних на сьогодні знань істориків та теоретиків літератури про жанрові зміни в літературі ХХ ст. та утворення нових форм мистецтва, які розвиваються, трансформуються й у практиках сучасних митців. Результати дослідження також можуть бути використані під час підготовки спеціальних курсів з французької літератури та культури першої половини ХХ ст. (зокрема, з творчості П. Елюара), курсів з теорії та історії літератури, стануть у пригоді під час написання магістерських, бакалаврських та курсових робіт, навчальних і методичних посібників тощо.

Зв’язок із науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідницької роботи кафедри зарубіжної літератури Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара “Класика і сучасність: дискурс діалогу”.

Особистий внесок здобувача. Дисертація та статті, у яких викладено основні положення роботи, написані автором дослідження самостійно й одноосібно.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційної роботи було представлено та обговорено на конференціях: Міжнародна науково-практична інтернет-конференція “Сучасний рух науки” (Нью-Йорк, 2018); Всеукраїнський форум студентів, аспірантів і молодих учених, (Дніпро, 2019); Міжнародна науково-практична конференція “Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук в Україні та ЄС” (Дніпро, 2019); Всеукраїнська наукова конференція “Фікція реальності/Реальність фікції”, Дніпро, 2019); “Питання сучасної філології в контексті взаємодії мов і культур” (Венеція, 27-28 грудня, 2019 р.); Всеукраїнська наукова

конференція “Слово як факт і фактор літератури. XVIII Філологічні читання пам’яті Н. С. Шрейдер” (Дніпро, 2021 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 8 статей, із яких 6 – у фахових виданнях України, одна з яких написана французькою мовою, 2 – у закордонних виданнях, 5 публікацій апробаційного характеру.

Структура й обсяг дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (194 позиції), списку ілюстративного матеріалу (12 позицій) та додатків (3). Загальний обсяг тексту – 213 сторінок, основний текст – 189 сторінок.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, об’єкт, предмет, завдання й методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне та теоретичне значення результатів дослідження, охарактеризовано апробацію здобутих у процесі дослідження результатів.

У **першому розділі** дослідження **“Теоретичні засади вивчення поетики французького сюрреалізму як художнього напрямку”** проаналізовано естетику сюрреалізму в контексті теоретичного осмислення інтермедіальності, сучасний стан літературознавчого тлумачення поняття “*ricto-poésie*”, характер та основні напрями дослідження “*пиктопоезії*” Поля Елюара в зарубіжній та українській науці. Аналіз теоретичного осмислення естетики сюрреалізму показав, що, хоч існує значна кількість досліджень, присвячених сюрреалізму як напрямку та окремим його представникам, у сучасній науці недостатньо фундаментальних праць, які б рівномірно вивчали всі аспекти поетики сюрреалізму, зокрема феномен інтермедіальності та її ролі в становленні естетики напрямку.

Окрім цього, у розділі проаналізовано різні підходи до аналізу візуальної поезії та місця в ній феномену “*пиктопоезії*”, а також подано власне тлумачення цього поняття.

Дослідження основних напрямів критичної рецепції феномену “*пиктопоезії*” Поля Елюара, здійснене в першому розділі, дозволяє окреслити коло невирішених проблем та визначити їх актуальність для сучасного

літературознавства. Виявлено, що, як правило, були вивчені різні аспекти творчості поета (рання поезія, основні образи, що є наскрізними в усіх віршах, підпільна діяльність П. Елюара тощо), натомість природа характерного для новаторської поезії Елюара синтезу мистецтв в одному творі була розглянута лише побіжно та поверхово (Т. Балашова, І. Медведєва, Є. Мірошникова). Зарубіжне, радянське та українське літературознавство ще не поставило як значущу та актуальну проблему самотності поетики “пиктопоезії” П. Елюара.

У другому розділі роботи «Генеза “пиктопоезії” П. Елюара» проаналізовано процес засвоєння поетом сюрреалістичних канонів та формування в поезиці його лірики новаторських принципів створення поетичної реальності на шляху до “пиктопоезії”.

Визначено основні етапи творчості поета: ранній етап (1913–1916 рр.) характеризується близькістю до традиційної поезії, але вже в цей період у творчому стилі П. Елюара оформилися лаконічність, конкретність у вираженні думок та образах, виокреслився жанр невеликого вірша; другий період творчості – дадаїстичний (1918–1923 рр.), у якому поет швидко розчаровується, переходячи до сюрреалістів (1923–1942 рр.). Проте навіть серед них П. Елюар вирізняється свободою від будь-яких постулатів, канонів, правил та норм, обираючи роль “вічного бунтаря”, який постійно перебуває в пошуках нових форм, напрямів творчого вираження власного “Я”.

Поет наслідує сюрреалістичні принципи “автоматичного письма”, використання верлібру, що зруйнував усі умовності в поезії й сьогодні вважається синтезом поезії та прози, введення до творів візуальних символів та компонентів. Але одночасно з цим П. Елюар іде далі, виступаючи як новатор: змішує різні види мистецтва в одному творі, відмовляючись від основних їх канонів, і в такий спосіб створює принципово новий тип інтермедіальної поезії, у якому, на відміну від уже наявних у сюрреалізмі форм візуальної поезії, жоден з видів мистецтва або каналів сприйняття не є домінуючим, а гармонійно поєднується з іншими.

Третій розділ дослідження “Поетика збірки ‘Les Mains Libres’”

присвячено аналізу своєрідної композиції “у чотири руки”, поетики назви збірки, прийомам створення сюрреалістичних образів у “Les Mains libres”, дослідженню характеру діалогу художників як процесу творчого синтезу принципів художнього відображення світу, візуального й поетичного. Розглянуто генезу збірки “Les Mains libres”, події, що передували її створенню та надихнули друзів на спільну працю. Осмислено досвід П. Елюара та Мана Рея у створенні унікального, інноваційного явища, яке змінило усталене уявлення про зв'язок тексту та зображення в поетичному творі, спонукало переосмислити значення поняття “ілюстрація” в літературі.

Визначено, що в збірці П. Елюара та Мана Рея текст і зображення існують на паритетних началах двох рівноправних “партій”, поета та графіка, коли вірш перетворюється на дуовірш (нова форма екфрасису, яка передбачає не цитування в тексті одного чи декількох інших текстів, а взаємозв'язок, діалог цих текстів між собою). Це й утворює самобутню форму інтермедіальності, яка ще тільки чекає на термінологічне визначення.

Проведене дослідження демонструє, що поетика збірки “Les Mains libres” характеризується своєрідною асоціативністю, образністю, розмиттям не лише міжжанрових, а й міжмедійних кордонів, що доповнено використанням у “пиктопоезії” графічних художніх засобів. Визначено унікальний рівень взаємодії текстового та графічного елементів поезії. Ман Рей та П. Елюар паралельно пишуть вірш, поєднуючи зображення і його словесне відчуття, у збірці бачимо постійне чергування таких подвійних картин, що і є основним принципом її побудови.

У **висновках** представлено результати дослідження, показано, що саме “морфологія сюрреалізму” – система жанрів цього художнього напрямку – поки лишається поза увагою як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Поодинокі спроби проаналізувати окремі риси жанрової природи сюрреалістичних поетичних творів не сформували системного погляду на цю

важливу проблему. У зв'язку з цим аналіз конкретних художніх явищ сюрреалізму, а саме його візуальної поезії, набуває актуальності.

Досвід роботи над піктопоетичною збіркою “Les Mains libres” можна вважати важливим поетичним експериментом П. Елюара як поета-бунтаря, поета-новатора, який випереджав епоху та вийшов далеко за межі не лише канонічних поетичних жанрових форм, а й навіть “традицій” сюрреалізму як найменш консервативного мистецького напрямку з усіх відомих на сьогодні.

Визначено, що саме інтермедіальний підхід до зображення граничного стану, у якому сюрреалістичні образи переплітаються на рівні поетичного слова та малюнка, створюючи нові сенси, зумовлює поетику “Les Mains libres” як збірки, що створювалася “у чотири руки”. Поєднання малюнка та тексту не є новим для сюрреалізму чи для попередніх щодо нього епох, адже такий синтез мистецтв бере початок з первісних часів. Однак саме в контексті сюрреалістичної поезії це явище дозволяє повернути людину до синкретичного світобачення як до повного та істинного сприйняття світу, а також наповнити його новими смислами й формами самовираження, відкритими безпосередньо сюрреалістами. Представлене дослідження сприятиме формуванню уявлення про особливості інтермедіальної поезії як феномену літератури перехідних періодів, її жанрової, ідейної та поетичної самобутності, дозволить уточнити місце й роль сюрреалізму в поступовому розвитку літературних форм і побачити можливі перспективи творчого сприйняття новацій сюрреалістів.

Ключові слова: Поль Елюар, Ман Рей, “Les Mains libres”, сюрреалізм, жанрова система поезії сюрреалізму, “піктопоезія”, *picto-poésie*, синтез мистецтв, інтермедіальність, діалог художників, композиція “у чотири руки”.

ABSTRACT

Ivlieva Y. O. Paul Eluard picto-poetry poetics (the anthology "Free Hands".
Qualification scholarly paper: a manuscript.

Thesis submitted for obtaining the Doctor of Philosophy degree in Humanitarian sciences, Speciality 035 – Philology. – Oles Honchar Dnipro National University; G. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, 2021.

Relevance of the research topic. The period of surrealism in the history of art has become one of the brightest and most innovative periods. Surrealism as a transitional epoch tends to artistic syncretism, a kind of return to the origins of art, which is manifested in the aesthetics of intermediality, in the pursuit of a synthesis of different artistic fields.

At the same time, surrealism is a unique phenomenon that could arise only at the turn of centuries and epochs in the global crises of the twentieth century, marking a paradigm shift in artistic vision and thinking in general. As a turning point in the worldview, a bridge between the reality to which art has always sought to reflect, and the unreal, the knowledge of which attracted artists, surrealism has become a source of many experiments, searches and achievements.

The activities of the surrealists expanded the boundaries of artistic vision to previously unknown limits. In particular, these innovative achievements are observed in the poetic field, where A. Breton, W. Brauner, P. Eluard and other representatives of this field of art continued the research for new poetic intermediate forms, new genre paradigms. The genre repertoire of surrealists is characterized by unusual diversity, exploratory nature and brevity, and the short existence of new genres that do not have time to turn into a stable form. Thus, the process of studying the genre system of this art field remains a little-studied field in literature. New forms and genres of surrealist poetry created in this field of art have not been completely understood in scientific reception, which would allow to systematize them into a logic structure.

This necessitates the filling of those gaps that currently exist in the field of understanding the phenomenon of surrealist poetry in its innovative, revolutionary forms, which include the “picto-poetry” of the genius of surrealism – the French poet Paul Eluard. The “picto-poetry” as a concept developed theoretically by W. Brauner and revealed by P. Eluard in the anthology “Free Hands” (created in collaboration with the artist Man Ray), discloses the intermedia research of the surrealists of the twentieth century. In general, this is the unique experience of collaboration between two surrealist artists – a poet and a painter – on a fundamentally new level, which goes far beyond the traditional collaboration of poet and illustrator. Therefore, we understand P. Eluard's “picto-poetry” as an innovative form of surrealist poetry, built on the principle of synthesis of arts, on intermediality. The study of Eluard’s “picto-poetry” seems relevant both in terms of understanding the work of surrealist poets in general and in the context of Eluard studies, where the figure of P. Eluard as an innovator of intermedia art, is still insufficiently revealed.

This position determines the structure of the work, where the intermediality as an integral element of the aesthetics of surrealism, ideological and artistic preconditions for joining P. Eluard’s intermedial practices, the genesis of his “picto-poetry” and the poetics of the common pictopoetry are singled out and studied in their relation Eluard and M. Ray’s “Free Hands” (1937).

There are many works in French literary studies that explore the features of the surrealism, but only 6% of them focus on the poetry of Paul Eluard, none of which were finished.

Despite the large number of works dedicated to the writer's creation, “picto-poetry” by P. Eluard and M. Ray as a unique and specific phenomenon of intermedia combination of graphics and poetry in an unusual format of joint work of the poet and artist in “four hands”, unfortunately, still has not been the object of literary analysis in French literary studies, where, although a large number of dissertations have been written examining various aspects of the poet’s work, none

of them deals with the problem of intermedia combinations or synthesis of arts in one work.

As for the elaboration of the question of P. Eluard's "picto-poetry" in the context of Eluard's studies, this question is almost unexplored in the post-Soviet and Ukrainian scientific reception. In the works of O. Benina, I. Ehrenburg, V. Soloveychik, S. Velykovsky attention is focused on the general analysis of P. Eluard's poetry, his experience in the use of verlibre, automatic writing. P. Eluard's contribution to the development of visual poetry and the intermedia nature of his works were partially studied by T. Balashova, Y. Dovga, I. Medvedeva, and the experience of the poet's joint work in tandem with illustrators became the object of study in E. Miroshnikova's explorations. But there are no works that would study in detail the genre of surrealism and the "picto-poetry" of Paul Eluard in the context of intermedality.

Thus, the relevance of the dissertation is due to the lack of modern ukrainian and foreign literary studies of complex works, which would systematically consider the genre of surrealism as a field of art and the contribution of "picto-poetry" by Paul Eluard in the theory of intermediality as a synthesis of arts in one work.

In a few works by French scientists (S. Caron, J.-L. Benoit, M.-F. Leudet, C. Leconte, etc.) only some aspects of the nature of the synthesis of graphic and textual components of the anthology "Free Hands" are considered, but the problem of the poetics of the pictopoetic work of P. Eluard and Man Ray as a phenomenon significant for the genre search of surrealists is not explored at all. The study of this problem will allow us to approach not only a more exact analysis of the work of P. Eluard as one of the central figures of French surrealism, but also to understand the system of genres of this artistic field of art, without which the picture of French and world poetry is not complete. Filling these gaps in the scientific discourse of modern literary criticism will help to form an idea of the peculiarities of intermedia poetry as a phenomenon of literature in transition in general, its genre, ideological and poetic identity, thus clarifying the place and role

of surrealism in the gradual development of all these facts determines the theoretical and historical-literary relevance of dissertation research.

The object of research is an anthology of “picto-poetry” by P. Eluard and Man Ray “Free Hands” in the context of the work of P. Eluard.

The subject of research is particular qualities of Paul Eluard’s poetics of “picto-poetry” in the anthology “Free Hands” by P. Eluard and Man Ray.

The purpose of the study is to determine the genesis, ideological and artistic preconditions and to identify the originality of the poetics of “picto-poetry” by Paul Eluard in the anthology of P. Eluard and Man Ray “Free Hands”.

The purpose of the study defines specific **tasks**:

1) to determine the characteristic features of the aesthetics of surrealism in the context of theoretical understanding of intermediality;

2) to clarify the literary interpretation of the concept of “picto-poésie” in modern scientific discourse;

3) to outline the main directions of critical reception of the phenomenon of “picto-poetry” by Paul Eluard;

4) to characterize the evolution of the poetics of P. Eluard’s lyrics on the way to “picto-poetry”;

5) to determine the essence of the composition “in four hands” and the peculiarities of the poetics of the title of the anthology “Free Hands”;

6) to analyze the surrealist images in the anthology “Free Hands” and the means of their embodiment: metric, sound, stylistic;

7) to determine the nature of the dialogue between the poet and the graphic artist, which determined the poetic originality of the anthology of P. Eluard and M. Ray.

The theoretical and methodological basis of the dissertation consists of theoretical works of Ukrainian and foreign literary critics who studied the problem of the synthesis of arts in one work (works by L. Andreev, M. Bakhtin, T. Balashova, D. Likhachev, V. Pinkovsky, O. Potebnya, Y. Tynyanov, S. Velykovsky, A. Veselovsky, V. Vinogradov), poetic research (M. Gasparov,

Y. Lotman), the specifics of poetry and prose (M. Nikola, J. Rubo, O. Fedotov), the works of scientists who analyzed intermediality as a phenomenon of artistic transitional epochs (G. Bobylevych, O. Borisova, T. Bovsunivska, E. Fesenko, T. Grebenyuk, A. Hansen-Leve, I. Ilyin, O. Kalashnikova, N. Mochernyuk, D. Nalyvayko, N. Pivovarova, I. Raevsky, M. Shapoval, O. Tarannikov, N. Tishunina, G. Varnatska, J. Yukhymuk, D. Zatonsky), as well as the study of visual poetry as a synthetic phenomenon in the connection of two arts (works by O. Anikeeva, K. Denker, Y. Gik, L. Prokhorova). In the study of the poetics of “pictopoetry” by P. Eluard, we also rely on the work of scholars who studied the literary process of the first half of the twentieth century in general (V. Fesenko, L. Garmash, O. Pronkevich, O. Silaev) and in particular the work of P. Eluard (T. Balashova, O. Benina, Y. Dovgaya, I. Ehrenburg, I. Medvedeva, E. Miroshnikova, V. Soloveychik, S. Velikovskiy), paid attention to the works on the analysis of French literature of the XX-early XXI century (T. Bovsunivska, V. Fesenko, O. Kalashnikova, S. Kryvoruchko, A. Stepanova).

The research methodology is conditioned by a big range of tasks and provides a combination of classical and modern methods of analysis. The work uses historical and literary, comparative, biographical, genre, psychoanalytic research methods. Given the intermediate nature of the studied material, the work combines methods of research of poetic and graphic work, namely: semantic-poetic, lexical and phonological analysis of poetic text in conjunction with the analysis of line rhythm as the main pictorial means of graphics in the anthology of P. Eluard and M. Ray which creates a special rhythmic pattern of pictopoetic miniatures; specific methods of analysis of works of plastic arts are also used: iconographic, iconological, formal-stylistic. The anthology is considered as a complete work, and the method of structural and semantic analysis allows to identify connections between different sign systems.

The scientific novelty of the dissertation is due to the fact that it is the first experience of a comprehensive study of the specifics of “picto-poetry” as a phenomenon of surreal poetic art on the example of the anthology of P. Eluard and

Man Ray “Free Hands” and it allows to do a contribution to the classification of surrealist genres. The paper reveals forms of P. Eluard's use of a special principle of organization of the space in literary work, where graphic realities also become “text”. The study of verbal and nonverbal components of pictopoetic texts of the anthology in their complex interaction demonstrates the logic of constructing the structure of works of surrealism.

The theoretical significance of the work is that it can contribute to the theoretical understanding of ekphrasis, a kind of interaction of the arts in the literary works of surrealists and representatives of other transitional artistic epochs. The work summarizes the knowledge of P. Eluard as the founder of a new form of intermedia poetic practice in the framework of surrealism, identifies the path of P. Eluard to create this creative approach, and systematizes the development of literary critics and other researchers of P. Eluard. Understanding the phenomenon of “picto-poetry” by P. Eluard in terms of genre and ideological innovation of the surrealists of the twentieth century indicates the prospects for further research.

The practical significance of the work is that the results of the dissertation can have a significant impact on the study of poetic practices of surrealists of the twentieth century and the formation of new art forms that continue to develop and transform in the practices of contemporary artists. The results of the study can also be used in the preparation of special courses in French literature and culture of the first half of the twentieth century (in particular, of P. Eluard), as well as courses in theory and history of literature. The obtained results will be useful for writing master's, bachelor's and course works, teaching and methodical manuals, etc.

The connection with scientific programs, plans, topics. The dissertation is made according to the plan of research work of the Department of Foreign Literature of Oles Honchar Dnipro National University “Classics and modernity: discourse of dialogue”.

Applicant's personal contribution. The dissertation and articles, which set out the main provisions of the work, were written by the author of the study independently and individually.

The approbation of work. The main provisions of the dissertation were presented and discussed at international conferences: International scientific-practical Internet conference “Modern movement of science” (New York, 2018); All-Ukrainian Forum of Students, Postgraduate Students and Young Scientists (Dnipro, 2019); International scientific-practical conference “Research of different directions of development of philological sciences in Ukraine and the EU” (Dnipro, 2019); All-Ukrainian Scientific Conference “Fiction of Reality / Reality of Fiction”, Dnipro, 2019); All-Ukrainian scientific conference “Word as a fact and a factor of literature. XVIII Philological readings in memory of N. S. Schreider” (Dnipro, February 5, 2021); “Issues of modern philology in the context of the interaction of languages and cultures” (Venice, December 27–28, 2019).

Publications. According to the results of the research, 8 articles were published, of which 6 articles – in professional anthologies of Ukraine, 2 – in foreign anthologies, 5 publications of approbation nature.

The structure and scope of the study. The work consists of introduction, three sections, conclusions, a list of sources used (194 items), a list of illustrative material (12 items) and appendices (3). The total volume of the text is 213 pages, the main text is 189 pages.

The introduction substantiates the relevance of the topic, defines the purpose, object, subject, objectives and research methods, reveals the scientific novelty, practical and theoretical significance of the research results, describes the testing of the results obtained during the study.

The first section of the study “Theoretical principles of studying the poetics of French surrealism as an artistic direction” analyzes the aesthetics of surrealism in the context of theoretical understanding of intermediality, the current state of literary interpretation of the concept of “picto-poetry”, the nature and main directions of research of “pictopoetry” The analysis of the theoretical understanding of the aesthetics of surrealism showed that there is a significant amount of research on surrealism as a direction and its individual representatives, but in modern science there is not enough fundamental work to study all aspects of

the poetics of surrealism, and in particular its phenomenon and interme role in the formation of the aesthetics of surrealism.

In addition, the section analyzes various approaches to the study of visual poetry and the place of the phenomenon of “pictopoetry” in it, as well as provides its own interpretation of this definition.

The study of the main directions of the critical reception of the phenomenon of “pictopoetry” by Paul Eluard, carried out in this section, allows us to outline the range of unsolved problems and determine their relevance for modern literary criticism. It was found that, as a rule, various aspects of the poet’s work were studied (early poetry, main images that are pervasive in all poems, underground work of P. Eluard, etc.), but the nature of Eluard’s innovative poetry characteristic of art synthesis in one work was considered only briefly and superficially (T. Balashova, I. Medvedeva, E. Miroshnikova). Foreign, Soviet, post-Soviet and Ukrainian literary criticism has not yet posed as a significant and topical problem the identity of the poetics of P. Eluard’s “picto-poetry”.

The second section of “The Genesis of P. Eluard’s Picto-Poetry” analyzes the process of assimilation by the poet of surrealist canons and the formation in the poetry of P. Eluard’s lyrics innovative principles of creating poetic reality on the way to “picto-poetry”.

The main stages of the poet’s work are identified: the early stage (1913–1916), which is determined by the proximity to traditional poetry, but already in this period in the creative style of P. Eluard formed conciseness, specificity in the expression of thoughts and images, affected the genre of short poetry; the second period of the poet's work was the Dadaist period (1918–1923), in which he quickly became disillusioned and turned to the Surrealists (1923–1942). However, even among the surrealist poets P. Eluard differs in freedom from any postulates, canons, rules and norms, choosing the role of “eternal rebel”, who is constantly in search of new forms, directions.

The poet follows the basic canons and rules shown in surrealism: the principles of “automatic writing”, the use of verlibre, which destroyed all

conventions in poetry and is now considered a synthesis of poetry and prose, the introduction of visual symbols and components. But at the same time he goes further, acting as an innovator: he mixes different types of art in one work, abandoning the main canons of these arts, and thus creates a fundamentally new type of intermedia poetry, in which, unlike existing forms of visual poetry in surrealism, none of the arts or channels of perception is dominant, but forms a harmonious combination with others.

The third section of the study “Poetics of the anthology ‘Free Hands’” devoted to the analysis of a peculiar composition “in four hands”, poetics of the collection, techniques of creating surreal images in “Free Hands”, research of the nature of dialogue of artists as a process of creative combination of principles of artistic reflection of the world in two arts: visual and poetic. The genesis of the anthology “Free Hands”, the events that preceded its creation and inspired friends to work together are also considered. The experience of P. Eluard and M. Ray in creating a unique and innovative phenomenon, which changed the established notion of the connection between text and image in a poetic work, rethought the meaning of the concept of “illustration” in literature.

It is determined that in the anthology of P. Eluard and M. Ray text and images exist on the parity of two equal “parts”: the poet’s and graphic’s, when the poem turns into a duo (a new form of ekphrasis, which involves not quoting one or more other texts), but the relationship, dialogue between these texts). This forms are part of intermediality, which is original and is still waiting for a terminological definition.

The study demonstrates that the poetics of the anthology “Free Hands” is rich in a kind of poetic associativity, imagery, permeability not only inter-genre but also inter-media boundaries, complemented by the use of “picto-poetry” graphic art. The unique level of interaction of textual and graphic elements of poetry is determined. Man Ray and P. Eluard write a poem in parallel, combining the image and its verbal feeling, in the collection we see a constant alternation of such double pictures, which is the main principle of it.

The conclusions present the results of a study that demonstrates that it is the “morphology of surrealism” – a system of genres of this artistic field that remains unnoticed by both domestic and foreign scholars. Isolated attempts to analyze certain features of the genre nature of surrealist poetic works have not formed a systematic view of this important problem, and the question of M.-P. Beranger “Is Surrealism the Creator of Genres?”, remains open. Against this background, the analysis of specific artistic phenomena of surrealism, namely, its visual poetry becomes very relevant.

The experience of working on the pictopoetic anthology “Free Hands” can be considered quite important in the poetic experiment of P. Eluard as a poet-rebel, poet-innovator, who preceded the era and went far beyond not only canonical poetic genre forms, but even traditions of surrealism as the least conservative art field of all known today.

It is determined that the application of the intermedia approach to the image of the boundary state, in which surreal images are intertwined at the level of the poetic word and drawing, creating new meanings, determines the poetics of the anthology “in four hands”. The combination of drawing and text is not new to surrealism or to previous epochs, because such a synthesis of arts dates back to primitive times. However, in the context of surrealist poetry this phenomenon makes it possible to return to syncretic worldview as a full and true human perception of the world, as well as to define new meanings and forms of self-expression discovered directly by surrealists. In addition, it is important to note that this study is not limited to surrealism and is not limited to it. The work outlines the basic principles of intermediality, prospects for its development and future understanding.

Key words: Paul Eluard, Man Ray, “Les mains libres”, surrealism, genre system of poetry of surrealism, “picto-poetry”, picto-poésie, synthesis of arts, intermediality, dialogue of artists, collection “in four hands”.

Список публікацій здобувача
Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати
дисертації

1. Івлєва Ю.О. Інтермедіальна специфіка збірки Поля Елюара та Мана Рея «Les mains libres». *Збірник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія “Філологія”*. Харків, 2020. Вип. 86. С. 28–35.
2. Івлєва Ю.О. Психологія сприйняття подвійного коду в збірці Поля Елюара та Мана Рея «Les mains libres» («Вільні руки»). *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія “Філологія.Соціальні комунікації”*. Київ, 2020. Том 31 (70). №1. С. 53–61.
3. Івлєва Ю.О. Теоретична рецепція еволюції творчості Поля Елюара на шляху до «пиктопоезії». *Література в контексті культури*. Вип. 32. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 72–79.
4. Івлєва Ю.О. Концепція пиктографії як передумова створення збірки Поля Елюара та Мана Рея «Les mains libres». *Філологічні трактати*. Том 12 (№2). Суми: Видавництво Сумського державного університету, 2020. С. 22–29.
5. Івлєва Ю.О. Етимологія поняття «picto-poésie» («живо-поезія») та його наукове осмислення. *Література в контексті культури*. Вип. 31. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 55–62.

**Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові результати
дисертації в періодичних наукових виданнях держав, які входять до
Організації економічного співробітництва та розвитку та/ або
Європейського Союзу**

6. Івлєва Ю.О. Сюрреалістична поетика Поля Елюара: канон та новації. *Modern engineering and innovate technologies*. Issue № 11, part 2. Germany, Karlsruhe: Sergeieva/Co, March 2020. P. 9–15.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Івлєва Ю.О. Слово як одна зі складових феномену інтермедіальності у збірці Поля Елюара та Мана Рея «Les mains libres». Всеукраїнська наукова конференція «Слово як факт і фактор літератури». XVIII Філологічні читання пам'яті Н. С. Шрейдер (Дніпро, 5 лютого 2021 року).

8. Івлєва Ю.О. Теоретичні засади «пиктопоезії» у збірці Поля Елюара та М.Рея «Les mains libres». IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Сучасний рух науки» (Нью-Йорк, 6-7 грудня 2018 року).

9. Івлєва Ю.О. Синтетичний маніфест «PICTOPOEZIA» («МАНІФЕСТ ПІКТОПОЕЗІЇ») Віктора Браунера та Іларіє Воронки як теоретична платформа пиктопоезії французьких сюрреалістів. Міжнародна науково-практична конференція «Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук в Україні та ЄС» (Дніпро, 20–21 вересня 2019 р.).

10. Івлєва Ю.О. Пиктопоетична збірка Поля Елюара та Мана Рея «Les mains libres» як форма дуєтного втілення візуально-перцептивного сприйняття світу. Всеукраїнська наукова конференція «Фікція реальності/Реальність фікції» (Дніпро, 2019).

11. Івлєва Ю.О. Основні проблеми вивчення «пиктопоезії» Поля Елюара. Конференції «Питання сучасної філології в контексті взаємодії мов і культур» (Венеція, 27–28 грудня, 2019 р.).

**Наукові праці, які додатково відображають наукові результати
дисертації**

12. Івлєва Ю.О. «Пікто-поетична» техніка візуальної лірики Поля Елюара. *Modern scientific researches*. Issue № 11, part 4. Belarus, Minsk: Yoinat PE, March 2020. P. 45–50.

13. Івлєва Ю.О. Жанрово-стильові особливості «живо-поезії» Поля Елюара. *Філологічні науки: зб. матер. підсумкової наук. студ. та викладачів. Ч.2*. Дніпро: Акцент ПП, 2017. С. 68–73.